

*К.А. Гайшун, 1 курс**Навуковы кіраўнік – Л.П. Місюкавец, выкладчык**Палесскі дзяржаўны ўніверсітэт*

Яцвягі – адзін з найменш вывучаных народаў на тэрыторыі Усходняй Еўропы. Яцвяжскае княства – тагачаснае дзяржаўнае ўтварэнне, якое існавала з 944 па 1319 г. на землях берагоў Прыпяці і сярэдняга цячэння Заходняга Буга.

Прадстаўнік княства - Гунар, у 944 г. хадзіў паслом ў Візантыю. З 983 г. па 1015г. яцвягі былі ў пэўнай залежнасці ад Кіеўскага княства. Пасля ж 1015 г. яны тройчы разбілі князя Яраслава, які, як і яго папярэднік, хацеў падначаліць ваяўнічых і свабодалюбівых яцвягаў. На пачатку 13 ст. нашыя продкі ваявалі з галічамі за гарады Турыйск, Комава, Уладзімір Валынскі. Не паддаліся яны і князю Данілу [1, с.78-79].

З 1283 г. пацярпеўшыя паражэнне ад мазаўшан, яцвягі пачалі ўсё больш хіліцца да старажытных ліцвінаў – продкаў сучасных беларусаў, у склад дзяржавы якіх – ВКЛ – увайшлі ў 1319 г. З XIV стагоддзя, ужо ў складзе ВКЛ, яцвягі кампактна пражывалі ў Белавежскай пушчы і вакол яе. З прыходам на вялікакняжацкі трон Гедыміна, частка ваяўнічых яцвягаў перасялялася пад Кобрын і далей за Пінск па палескай нізіне. Некаторыя з іх жаніліся з русінкамі, а яцвяжскія дзяўчаты выходзілі замуж за хлапцоў-русінаў. У выніку адбылася асіміляцыя з мясцовым насельніцтвам. З-за гэтага ўтварылася асобая палеская гаворка. Палескую мову ў сваіх богаслужэннях з 1596 г. выкарыстоўвала ўніяцкая царква. У 30-х гадах 19 ст. пісаў па-палеску Франц Савіч. У 1861 г. у “Газеце Польскай” быў абвешчаны конкурс на лепшы палескі лемантар, а ў 1907 такі лемантар быў надрукаваны. На палескай гаворцы В. Дунін-Марцінкевіч напісаў знакамітую па перакладу на беларускую мову п’есу “Пінская шляхта”, у канцы 19 – пачатку 20 стст. Па-яцвяжску тварыў прафесар Мікалай Янчук [2, с.7].

Спроба стварыць літаратурную заходнепалескую мову на аснове гавораў Берасцейшчыны і Піншчыны, а таксама дабіцца прызнання насельніцтва гэтых рэгіёнаў асобным народам была зроблена ў 1985-1996 гадах Міколам Шэляговічам і групай маладой інтэлігенцыі - выхадцамі з паўднёвага захаду Беларусі. Шэляговіч распрацаваў праграму “Полісьсе”, якая стала тыповым дакументам нацыянальнага руху. Яна патрабавала для заходніх палешукоў дзяржаўнасці ў форме аўтаноміі пры нязменнасці дзяржаўных межаў з наданнем Берасцейшчыне і Піншчыне статусу аўтаномнага краю, які ў перспектыве ўтварыў бы з уласна беларускай часткай краіны федэратыўнае Беларуска-Яцвяжскае гаспадарства. Шэляговіч рабіў акцэнт на правядзенні моўнай, культурнай і адукацыйнай палітыкі [2, с.15].

Усе “новаяцвягі” на першым этапе сваёй дзейнасці пачыналі з літаратурнай творчасці. Таму праграма дзеянняў ГКЗ “Полісьсе” прадугледжвала найперш кадыфікацыю літаратурнай мовы і пашырэнне тэкстаў на ёй. Шэляговіч пісаў: “Яцвяжскае адраджэнне – спроба, імкненне палешукоў усвядоміць сябе, выявіць і зразумець сваё сапраўднае аблічча, жыць уласным жыццём. Фарміраванне асобнай мовы на абшары адметнай культуры – таксама дастатковая магчымасць сказаць Свету своеасаблівае Слова, зберагчы Слова. Дык хіба ж не па прыродзе робіцца, калі не толькі працягваюць жыць старыя культуры, але і нараджаюцца новыя [3, с. 6] ?”

Але мала сфармуляваць нацыянальную праграму. Трэба яшчэ мець гістарычныя, этнічныя ды эканамічныя перадумовы для паўстання нацыі. Асноўнай стратэгіяй прыхільнікаў стварэння “яцвяжскай” нацыі была паступовая падмена элементаў дамінуючай культуры элементамі новастворанай культуры. Гэта мусіла адбывацца праз пашырэнне газеты, заснаванне фольк-гуртку “Етвызь”, спансаванне поп-выканаўцаў тэлефестывалю заходняй песні. Так у маі 1985 года на секцыі паэзіі СП БССР абмяркоўваўся першы зборнік паэзіі на палескай мове, у часопісе “Беларусь” з’яўляецца першая ў гісторыі СССР публікацыя палескамоўных вершаў, час ад часу на старонках перыядычнага друку рэспублікі друкуюцца, па тэлебачанні гучаць яцвяжскія вершы, песні. Ствараецца грамадска-культурнае аб’яднанне “Полісьсе”, міжрэспубліканска-рэгіянальная арганізацыя, якая на гэце мае садзеянне захаванню і развіццю палескамоўнай народнай культуры, садзеянне выпрацоўцы літаратурнай нормы палескай мовы. У Янове ў 1988 годзе святкуецца 425-годдзе яцвяжскага пісьменства, а ў 1989 годзе ўтвараецца грамадска-палітычны рух “Суйдзінне”, які на гэце мае ўсямернае адраджэнне краю. Галоўныя формы, спосабы дзеяння яцвяжскага нацыянальна-культурнага руху – гэта асветніцкая работа, найперш праз сродкі масавай інфармацыі, а таксама праз сустрэчы, лекцыі, дыскусіі [3, с.7].

Стымуляваў спробу Адраджэння моўны бар’ер, які адчувалі этнічныя палешукі пры авалоданні беларускай мовай. Таму і не дзіва, што многія людзі, у тым ліку і настаўнікі беларускай мовы і літаратуры, пачалі разумець, што палескія гаворкі ну ніяк нельга называць прыналежнымі да беларускай мовы. Па-другое, абуджэнню палескай нацыянальнай свядомасці дапамагалі навукоўцы, якія ў працах-даследаваннях выказвалі самыя розныя погляды на палескі моўны арэал, адначасова і такі, што ён з’яўляецца самастойным, не прыналежным да беларускае мовы. Па-трэцяе, рост нацыянальнай свядомасці ўсіх народаў краіны; небяспека замены русіфікацыі этнічнага Палесся беларусіфікацыяй; забарона палескай літаратурнай творчасці. Першым жа штуршком чарговага абуджэння была складанасць, з якой сутыкнуліся палешукі, калі спрабавалі пісаць вершы на беларускай мове: не хапала слоў выказацца, так і прасіліся ў радок свае, яцвяжскія. А ўстаўляць іх амаль не дазвалялася. Вось тады і пачаў нараджацца пратэст супраць моўнай дыскрымінацыі. Уся гэта дзейнасць мусіла прывесці да ўтварэння трэцяга балцкага народу і чацвёртае ўсходнеславянскае мовы. Аднак ужо было позна. Таму што знайсці гістарычнае тлумачэнне праекту было не проста, паколькі сярэднявечныя Берасцейскае і Пінскае княствы ніколі не ўяўлялі самастойнай сілы. А этнічны матэрыял, з якога меркавалася вырабіць чацвёрты ўсходнеславянскі або трэці балцкі народ, быў на той момант ўжо моцна зрусіфікаваны. Апроч таго, большасць інтэлігентаў, што ўпярэглися ў рэалізацыю заходнепалескага праекту, жыла ў Мінску, а не на Берасцейшчыне і Піншчыне. Сканчэнне пераходнага перыяду ў грамадстве, адсутнасць чаканай рэакцыі шырокіх масаў, паступовае запаўненне ідэалагічнага вакууму, з якога імкнуліся скарыстаць палескія будзіцелі – усё гэта прымушала апошніх паступова згортаць сваю дзейнасць.

Здавалася б, што пытанне гэта ўжо вырашана, але Мікола Шэляговіч, пасля 15 гадоў маўчання, зноў спрабуе яго ўзняць.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў двух тамах. 1 том. Мінск: “Беларуская энцыклапедыя” імя Пятруса Броўкі, 2009.
2. Дучыц, Л. Этнакультурная сітуацыя на тэрыторыі Беларусі ў канцы I – пачатку II тыс. (паводле археалагічных матэрыялаў) / Л. Дучыц // «Druvis» - №2 – 2008 – 7-27.
3. Шэляговіч, М. Яцвяжскае (палескае) адраджэнне / М. Шэляговіч // Беларуская мова і літаратура ў школе. - №12 – 1989 – с. 6-9.